

Adamik Tamás

Ovidius pályakezdése: *Amores* – Szerelmek

1.

Ovidius azon római alkotók közé tartozik, akikről sokat tudunk, például Cicero, Caesar, Vergilius, Horatius, Ovidius életéről, mert műveikben sok mindent elárulnak önmagukról, illetve mivel korán iskolai tananyagká váltak, antik életrajzok maradtak fenn róluk. Ovidius aránylag hosszú életet élt, és óriási életművet hagyott hátra. Jelen előadásomban ifjúkoráról és első művéről, az *Amores* (Szerelmek) című elégiagyűjteményéről kívánok beszélni, mégpedig azért, mert ez a kötet meghatározza egész életművét: tulajdonképpen minden további művének vezértémája a szerelem. Előbb azonban életéről mondok néhány ténytet magának a költőnek a szavaival, aki önéletrajzában, a *Tristia* – (Keservek) 4, 10-ben így ír:

Hogy ki vagyok, gyöngéd szerelem költője, akit most
Olvasol, elmondom. Halld meg, utókor, a szót!
Sulmo szülőföldem. Sok hűs patak öntözi földjét.
Száz mérföldre sincs onnan a római táj.
Ott láttam meg a napfényt. Vágyol tudni, mikor volt? 5
Akkor esett el a két consul a harc mezején.
És ha ez ér valamit, lovag ősök utóda vagyok, kit
rendünk tagjává nem csak a sorskegy emelt.
Nem vagyok első sarj: megelőz bátyám, aki nálam
Épp háromszor négy hóval előbb született.
(Gaál László fordítása).¹

Jellemző Ovidiusra, hogy önéletrajzában első sorában rögtön a „gyöngéd szerelem költőjének” nevezi magát, és csak utána mondja el, hogy hol és mikor születet.² Publius Ovidius Naso tehát

1 Publius OVIDIUS Naso, *Keservek (Tristia)*, szerk., a fordításokat válogatta, a Jegyzeteket és a Nevek magyarázatát írta TERAVAGIMOV Péter, az Utószót írta ADAMIK Tamás, Bp., Magyar Könyvklub, 2002, 98–102.

2 Walter Lenz is hangsúlyozza, hogy költőnk a *tenerorum lusor Amorum* minősítést más verseiben is alkalmazza önmagára, különböző variációkban; vö. OVID, *Die Liebeselegien*, Lateinisch und Deutsch von Friedrich Walter Lenz, Berlin, Akademie – Verlag, 1966, 2.

Kr. e. 43. március 20-án született a középítáliei Sulmóban, előkelő lovagrendi családból. Születésének évére a két consul, A. Hirtius és Vibius Pansa halálával utal, akik a mutinai háborúban estek el Kr. e. 43. áprilisában.³ Második fiúgyermek volt a családban. Bátyját, akivel együtt nevelkedett, nagyon szerette. Mint gazdag szülők sarjai, a legjobb iskolákba jártak, természetesen a birodalom fővárosában, Rómában. Erről szintén ő maga tudósít említett versében:

Jó nevelést kaptunk szüleinktől. Zsenge korunkban 15
Már hallgattuk a jó római mestereket.
Szónoki pálya felé tört bátyám ifjukurától,
rátermett a zajos, fórumi harcra nagyon.
Én meg már gyermekként mennyei hangra figyeltem,
és maga mellé vont lopva a Múza, rabul.
Mondta nem egyszer atyám munkámra: „Hiábavalóság!
Kincset holta után Maeonides se hagyott.”
Nem szólt hasztalanul. Helicont odahagyva egészen,
most már prózában készülök írni csupán:
önként jött ajakamra, kötött formában, az ének, 25
s vers lett mindenből, bármit is írt a kezem.
(Gaál László fordítása)

Ovidius tehát kisgyermekkorától kezdve rendkívüli költői tehetséggel volt megáldva. Az ókori Rómában az apa tekintélye gyermekei fölött szinte korlátlan volt. Amit a családfő mondott, annak úgy kellett lennie. Amikor tehát apja azt mondta neki: hagyd a költészetet, mert az nem pénzes szakma, hiszen Homérosz, a világ legnagyobb költői tehetsége is szegényen halt meg. Engedelmeskedett apjának, és prózát akart írni. De mi lett belőle? Ezt érdemes még egyszer az eredetiben idézni:

Sponte sua carmen numeros veniebat ad aptos,
Et quod temptabam scribere, versus erat.
(24–25).⁴

Tehát spontán módon ének jött létre megfelelő versmértékben, és amit megpróbáltam írni, vers lett. És ez nem minden. Tisztelte és szerette a korabeli költőket: az öreg Macert, aki gyógyfüvekről és kígyókról írt; Ponticust és Bassust, hősköltemények és gúnyversek szerzőit; Horatius változatos versmértékekben és strófákban írt verseit; Vergiliust, akit csak látott. Tibullusnak barátja szeretett volna lenni, aki Gallusnak volt követője, Propertius pedig Tibullusnak; „s ebben a sorrendben a negyedik vagyok én” – írja. E részlet különös értéke abban van, hogy világosan láttatja: Ovidius nemcsak a Messala-kör költőit ismerte, ahova Tibullus tartozott, hanem a Maecenas-köréit is, amelynek Propertius volt a tagja. Ez azt sejteti, hogy korának minden számottevő alkotójával valamiféle kapcsolatban állt. Ezután így folytatja önmagáról:

3 Vö. Ferenczy Endre, MARÓTI Egon, HAHN István, *Az ókori Róma története*, Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 1998, 229–230.

4 A szóban forgó elégia szövegét az alábbi kiadásból idézem: P. OVIDIUS Naso, *ex iterata R. Merkelii recognitione*, Vol. III. *Tristia. Ibis. Ex Ponto libri, Fasti*. Lipsiae, Teubneri MCMXI, 1911, 76–80.

Őket tiszteltem, s engem tiszteltek az ifjak.
Ismert lett Múzsám csakhamar énnekem is.
És amikor dalaim nyilvánosságra kerültek,
még csak alig kellett nyírnom a gyenge szakállt.
Róla dalolt az egész Város, ki az ihletet adta,
róla, Corinnáról, mely neki álneve csak.
(Gaál László fordítása)

2.

Ovidius költői pályája az *Amores* (Szerelmek) című elégiagyűjteménnyel kezdődik, amelyet Henri Bornecque szerint Kr. e. 25 körül kezdett írni, és 16 körül publikált öt könyvben.⁵ Ez az első kiadás azonban elveszett. Ránk maradt viszont ennek egy rövidített változata, a 2. kiadás három könyvben, amelyet Kr. e. 2-ben vagy 1-ben jelentetett meg. Az első könyv 15, a második 19, a harmadik 15 elégiát foglal magában; összesen 49 darabot.⁶ E második kiadás egy négysoros epigrammával kezdődik, amely így hangzik Gaál László fordításában:

Eddig öten voltunk Nasónak könyvei; most már
három a számunk; így jobbnak ítéli művét;
Mert noha élvezetet most már ez a könyv nemigen nyújt,
ennyivel is kevesebb bánthatom éri utóbb.
(Gaál László fordítása)

E négy sorba négy állítást sűrít a költő: 1. korábban öt könyvből állt ez a gyűjtemény, most háromból áll; 2. ez utóbbit előnyben részesíti szerzője a korábbival szemben; 3. jóllehet gyönyörúséget nem okoz már az olvasónak; 4. de két könyv elhagyásával, kevesebb bánthatom fogja érni. Bizonyos ellentmondás fedezhető fel ezen állítások között. A fiatal Ovidiusnak nyilván ugyanaz lehetett véleménye a szerelmi költészet funkciójáról, mint Catullusnak 16. carmenében: a szerelmi kis-költészet célja, hogy szerelemre indítsa, hogy gyönyörúséget okozzon. Ezt a funkciót azonban a megrövidített kötet már nem tudja betölteni, de legalább kisebb büntetés jár vele – mondja Ovidius elégiáinak második, megrövidített kiadásáról. Ebből az ellentmondásból arra következtethetünk, hogy Ovidius nem saját elhatározásából rövidítette le, hanem kényszernek engedett. Az *Amores* I. ötkötetes kiadásának egyes szerelmes versei szabados hangvétellükkel valószínűleg felháborodást kelthettek a felső körökben, ezért a második kiadást három könyvre rövidítette le a költő, elhagyván az inkriminált verseket. Ezt azonban játékosan, ironikus formában adja tudtunkra. Szilágyi János György feltételezi, hogy e második kiadást „új versekkel is” felfrissítette.⁷

5 Vö. OVIDE, *Les Amours*, texte établi et traduit par Henri Bornecque, Paris, 1930, V.

6 E művet az alábbi kiadásból idézem: P. OVIDIUS Nasonis, *Amores*. Publius OVIDIUS Naso, *Szerelmek*, latinul és magyarul, ford. és a magyarázó jegyzeteket írta GAÁL László, Bp., Akadémiai, 1961.

7 SZILÁGYI János György, *Ovidius = Világirodalmi Lexikon* 9 (1984), 831.

Hogy a kényszert nehezen viselte el, azt már a gyűjtemény első darabjában kifejezésre juttatja; de itt is játékosan teszi ezt. Az első könyv első elégiája így kezdődik:

Fegyvereket komoly énekben s bösz harcot akartam
zengeni: ehhez jól illik a hexameter.
Egyformák voltak soraim, – de kacagja Cupido,
s minden verspárból elrabolt egy ütemet.

(*Amores*, 1, 1, 1–4; Gaál László fordítása)

A költő felháborodik Cupido, a szerelem istene szemtelenségén, és tiltakozik az erőszakos beavatkozás ellen, mondván: „Múzsák papja vagyok, s nem vagyok én a rabod!” (*Pieridum vates, non tua turba sumus.*) Az ifjú Ovidius tehát eposzt akart írni, amelynek versformája a hexameter, s ez – mint a neve is mutatja – hat verslábból álló verssor. Cupido azonban minden második sorból elvesz egy verslábat és a hexametereket átalakítja disztichonokká. Mivel az elégia versformája a disztichon, amely egy hexameter és egy pentameter együtteséből áll, Cupido arra kényszerítette a költőt, hogy elégiát írjon. A disztichon tulajdonsága, hogy a hexameterben felemelkedik a sor, a pentameterben pedig leereszkedik. A hexameter felemelkedése az epikus elemet teszi lehetővé, a pentameter leereszkedése az érzelmi elemet. Az elégia tehát epiko-lírai műfaj. Ezért mondja tiltakozásában a költő: „Nincs nekem oly tárgyam, mely könnyed dallamot óhajt” (19). Erre Cupido fogja íját és szíven lövi a költőt, mondván: „Ha dalolni akarsz, dalnokom, itt van a tárgy!” Ettől kezdve Ovidius búcsút mond az eposznak, és elégiákat ír:

Száll hat ütemben a dal, de a végén ötre lecsökken:
Hősi dalok szörnyű harcai, ég veletek!
Szőke hajad, Múzsám, mirtuszkoszorúval övezzed,
S kezddd tizenegy ütemű versre szerelmi dalod!

(27–30)

Tulajdonképpen Ovidius játékosan írja le Cupido kényszerét, de ez a játékoság halálosan komoly. Tehát amikor Amor erőszakos beavatkozása ellen így tiltakozik: *Pieridum vates* – „Múzsák papja vagyok” –, ezzel azt állítja, hogy a legnagyobb vagyok, amit halandó ember elérhet, mert örökös hírnév tartja fenn nevemet. A *vates* szó a rómaiak számára a szent költőt jelentette, aki népének papja, s az istenek világával is kapcsolatot tart.

Ovidius elégiaköltészetének nagy újdonsága a korábbi római elégiaköltőkkel – Gallusszal, Tibullusszal, Propertiusszal – szemben éppen ez a játékoság. Megmutatkozik ez a játékoság a gyűjtemény többi elégiájában is, például rögtön az első könyv második elégiájában is, melyben kijelenti Ovidius: „Éles nyílvevő tört a szívembe. / Már az övé a szívem, s dülja dühödten Amor” (1, 2, 7–8). Majd felteszi magának a kérdést: engedjen békésen, vagy küzdjön ellene? Mégiscsak úgy dönt, hogy békésen enged Amornak, mert ha tiltakozik ellene, talán még hevesebben gyötri. Megadja hát magát és irgalomért esedezik. Csatlakozik Amor diadalmenetéhez, s láncát hordja aláztatatosan, mint rabjai: a „szép lányok meg deli ifjak”:

Hátrakötött kézzel megy a Józanság, a Szemérem
Ott, a menetben, együtt mind, aki ellened állt.

Téged fél minden, s a tömeg kart tárva feléd, úgy
Ujjong mámorosan s zengi a himnuszodat.
Társad a Hízélgés, meg a Tévelygés, meg a Téboly:
Tőled az ő seregük nem marad el sohasem.
(1, 2, 32–36)

A továbbiakban elmondja, hogy emberek, istenek meghódolnak Amor előtt; anyja, Venus tapsol neki az Olymposon, rózsát hint aranyos kocsijára. Míg kocsiján robog, gyújtja a lángot, és fegyverével új sebeket oszt. Végül így fejezi be az elégiát:

Hogyha tehát már része vagyok diadalmenetednek,
Énbennem kíméld, győztes, a birtokodat!
Ím' a rokon Caesar diadalmas fegyvere példa:
Ő rabul ejt s azután védi a rabjait is.
(1, 2, 49–52)

Két szempontból is figyelemre méltó az első könyv második elégiájának idézett részlete. Először is megtudjuk belőle, hogy Amor hátraköti a Józanság és a Szemérem kezét, viszont társa a Hízélgés, a Tévelygés és a Téboly. Tehát a családi és a társadalmi élet szempontjából veszélyes, mert szétzilálhatja. Augustus a házaselet tisztaságának megőrzése érdekében szigorú törvényeket hozott Kr. e. 19-ben, például „kötelezővé tette a senatori és lovagrend tagjai számára a házasságkötést; a házasságtörést pedig szigorúan büntette.” Másodszor Ovidius Amort kapcsolatba hozza Caesarral. Iulius Caesar ugyanis családfáját Venusig vezette vissza, és fiává fogadta unokaöccsét, Octavianus Augustust. Ennek eredményeképpen Octavianus Augustus is Amor és Venus rokonává vált. Nem valószínű, hogy Augustus császár örömmel fogadta ezt az Amorról való rokonságot és a vele való hasonlóságot: a Hízélgést, a Tévelygést meg a Tébolyt, amelyre Ovidius emlékezteti.

3.

De nem nyerhette meg Augustus császár tetszését Ovidius elégiáinak szabados, kendőzetlen szókimondása sem. Az a hölgy, aki Ovidiust ihlette, akihez elégiáit írta – mint fentebb láttuk –, Corinna volt. Az első könyv ötödik darabjának a kiadók a *Corinna látogatása* címet adják. A Gaál László fordította kétnyelvű kiadásunkban is ezen a címen szerepel. Az egyik nyári napon a költő déli pihenőjét töltve hever az ágyán, amikor Corinna oldott tunikában belép az ajtón. A költő elragadja leplét, Corinna pedig:

Ott állott akkor, leplét lebecsátva előttem,
S láttam egész testét: semmi hibája se volt:
Mily csodaszép karokat s vállat láttam, simogattam!
Keble milyen gyönyörű: megsimogatni való!
És kicsi keble alatt kecsesen hogyan ível a törzse!
Karcsu sudár derekú, s ifjui combja csodás!
Mit magyarázzam tovább? Csodamód tüneményes a látvány!
S meztelen, úgy ahogy áll, őt az ölembe vonom.

Tudnivaló, mi esett! ... Végül, kimerülve hevertünk ...
Bárcsak a sors nekem ily szép delet adna sokat!
(1, 5, 17–26)

Michael von Albrecht e verset elemző tanulmányában megállapítja, hogy Ovidius mellőzi azt, aminek elképzelésére már kellőképpen felkészítette olvasóit; majd megjegyzi, hogy a mellőzés ékesszóló hallgatás.⁸ Költőnk leírásai olykor a pornográfia határát súrolják, de csak súrolják; elképzelésüket az olvasóra bízják. Ezért írja Marót Károly, hogy „Ovidius nemcsak vérizmusával tágította elődeinek költői regiszterét, hanem kora ízlésének megfelelően, mint a rétor-iskolák neveltje is”.⁹ Egyébként Ovidius ebben az elégiában Catullusszal verseng, aki 32. carmenében szintén déli pihenőjére készül, várva kedvesét, Ipsitillát „egyfolytában kilenc ölekezésre” (32, 7).

De szemet szúrhatott Octavianus Augustusnak az első könyv záró darabja, a tizenötödik elégia is. Ez a vers így kezdődik: a maró Irigység (*Livor edax*) szemére veti Ovidiusnak, hogy haszontalan versírásra pazarolja fiatal éveit, ahelyett, hogy katonáskodna vagy ügyvédi gyakorlatot folytatna, mint a rómaiak államférfiak. Hans Freiman feltételezi, hogy Ovidius az irigység motívumát Kallimachostól és Propertiustól veszi át.¹⁰ Véleményünk szerint költőnk a való életben tapasztalta meg az irigységet. Roland Syme ugyanis megjegyzi, hogy Ovidius negyvenkét éves, tehát éppen consuli életkorban van akkor, amikor Krisztus előtt 1-ben kiadja az *Amores* második kiadását és egyéb pajzán témájú könyveit: *Heroides*, *Medea*, *Ars amatoria*, *Remedia amoris* stb.¹¹ Válasza világos: azért nem katonáskodik és ügyvédkedik, mert ez múlandó, halandó tevékenység. Ő viszont örök hírnévre törekszik, s ezt egyedül a költészet művelése adhatja meg, Ezen állítás bizonyítására felsorolja azokat a görög és római költőket, akiknek a nevét örökre megőrzi a hírnév.

Homérosz élni fog, ameddig Tenedosz és Ida hegye áll, és ameddig a Simois folyó a tengerbe ömlik. Élni fog Hésziodosz, amíg csak musttól duzzad a szőlő, és amíg gabonát aratnak a földön. Az egész földkerekségen emlegetik Kallimachost, jóllehet nem volt annyira tehetséges, mint amennyire kifinomult. Sophoklész színháza sohasem enyészik el. Amíg nap és hold lesz, Aratosz is lesz. Amíg ravasz szolgál, szigorú apa, gonosz kerítő és bájos utcalány lesz, Menandrosz is él. A nyers Ennius és a bátor Accius neve soha el nem múlik. Varrót, az Argó hajót, az aranygyapjút minden kor ismerni fogja. Lucretius fennkölt költői műve akkor enyészik el, amikor az egész világ elenyészik. Tityrust, a vetést és Aeneas fegyvereit olvassák, amíg Róma a földkerekség ura lesz. Amíg lesz szerelem, addig tanulják a csiszolt Tibullus elégiáit. Az eddig említett költőknek a nevét mindig csak egyszer említette meg. Most következik egy költő, akinek nevét egymás után háromszor említi:

*Gallus et Hesperii et Gallus notus Eois,
Et sua cum Gallo nota Lycoris erit.*
(1, 15, 29–30)

8 Michael von ALBRECHT, *Qua arte narrandi Ovidius in Amoribus usus est = Acta Conventus Omnium Gentium Ovidianis Studiis Fovendis*, Nicolao BARBU, Eugenio DOBROIU, Michaelae NASTA curantibus, Typis Universitatis Bucurestiensis, 1976, 60.

9 *A kétezzer éves Ovidius: Szemelvények a költő műveiből*, MARÓT Károly bevezetésével, Bp., Gondolat, 1957, 25.

10 Hans FREIMANN, *Imitationsspektrum zum 1. Biche der Amores des Ovid*, Halle/Saale, 1968, 13–14.

11 Roland SYME, *History in Ovid*, Oxford, Sandpiper, 1997, 20.

Napnyugat ismeri Gallust, napkelet ismeri Gallust,
És míg él Gallus, véle Lycoris is él.

Az ismétlés az ókori retorika tanítása szerint a kiemelés, a nagyítás stíluseszköze, pontosabban szóalakzata. Erre már Arisztotelész felhívta a figyelmet, és szemléltető példaként egy tulajdonnevet kétszer mond. Ovidius az idézett két sorban háromszor írja le Gallus nevét, sőt még kedvesének, Lycorisnak a nevét is megemlíti. Miért? Ki volt ez a Gallus?

4.

Caius Cornelius Gallus Kr. e. 69-ben született Gallia Narbonensis Forum Iulii nevű városában (ma Fréjus) szegény családban, ám később lovagi rangra emelkedett. Rómában Vergiliusszal együtt tanult, majd 40-ben a földosztó bizottság tagjaként tevékenykedett. Az Octavianus és Antonius között kitört polgárháborúban Octavianus mellé állt, és olyan sikeresen vett részt a harcokban, hogy 30-ban Octavianus Egyiptom *praefectus*ává tette. Helytartói tevékenységéről tanulságos képet fest az a háromnyelvű felirata, amelyet 1896-ban fedeztek fel Philae szigetén.

A felirat elején Gallus közli teljes nevét, lovagi rangját, majd kiemeli, hogy miután az isteni Caesar fia legyőzte Egyiptom királyait, őt nevezte ki Alexandria és Egyiptom első *praefectus*ának. E minőségében két csatában győzött, őt várost elfoglalt, és hadseregét a Nílus vízésésén túlra vezette, ahová még „sem a római nép, sem Egyiptom királyai nem vitték el fegyvereiket.” Egyéb-ként Augustus császár végrendeletében hasonlóképpen fogalmaz saját hódításairól: „ahová sem szárazföldön, sem tengeren korábban egyetlen római sem jutott el” (*Res gestae* 26, 4). Ekkorra azonban már kialakult a principatusnak az a gyakorlata, hogy a hadvezérek *ductu et auspiciis Augusti* (Augustus vezetésével és parancsára) hódítottak, és a győzelem után neki, azaz Augustusnak állítottak emlékműveket (*monumenta*), nem maguknak. Gallus feliratában látványosan eltért ettől a gyakorlattól, és említett felirata szerint saját nevében hódított. Ez okozta vesztét. Felmerült ellene a gyanú, hogy fellázadt Augustus ellen: egyeduralomra törekszik. Kegyvesztett lett: Kr. e. 26-ban száműzték, javait elkobozták, és öngyilkosságra kényszerült.¹²

Gallus kiváló költő volt: a római szubjektív szerelmi elégia kezdeményezője, mondhatnánk, megteremtője. Ovidius azzal, hogy egymás után háromszor említi a nevét, látványosan felhívja olvasói figyelmét arra a tényre, hogy Augustus császár okozta Gallus testi halálát. Szellemét azonban nem tudja megölni, mert a szellem nem tud meghalni, mert a szellem halhatatlan. Mivel a szellem a költészetben ölt testet, a költészet is halhatatlan. Az ismétlésnek erre a kiemelő, nagyító funkciójára sem Geyza Némethy¹³, sem Paul Brandt¹⁴ kommentárja nem hívja fel a figyelmet.

Rögtön a Gallus halhatatlanságát hirdető disztichon után kimondja a költészet halhatatlanságának tézisé:

12 Vö. ADAMIK Tamás, *Római irodalom a kezdetektől a Nyugatrómai Birodalom bukásáig*, Pozsony, Pesti Kalligram, 2009, 345–346.

13 Geyza NÉMETHY, *P. Ovidii Nasonis Amores*, Bp., Franklin, 1907, 155.

14 Paul BRANDT, *P. Ovidii Nasonis Amorum libri tres*, Leipzig, Dieter 1911, 87.

Korral elomlik a szirt, az ekét elemésztí a rozsdá,
S mindenén úr az idő: ám nem enyészik a dal.
(1, 15, 31–32)

Indukcióval bizonyít: az idő elpusztítja a sziklát, elemésztí az ekét, e két egyedi eset alapján általánosít: az idő mindent elpusztít. De van egy kivétel: „*carmina morte carent!*” – „a versek mentesek a haláltól”. Miután kimondta a nagy igazságot, azt, hogy a vers kivételével minden elenyészik, akkor nyugodt lélekkel kimondja azt, ami ebből következik:

Félre a dálnok elől, fejedelmek, harci babérok!
Félre arany fővenyű dús terek árja, Tagus!

Itt is érdemes az eredetit idézni, mert jobban tükrözi Ovidius szándékát, mint a fordítás:

*Cedant carminibus reges regumque triumphis,
Cedat et auriferi ripa benigna Tagi!*
(1, 15, 33–34)

Szó szerint az eredeti ezt mondja: „Hátráljanak meg a királyok és a királyok diadalmenetei a versek előtt. Hátráljon meg az aranyhordozó Tagus jóságos partja is!” Röviden és világosan: „A politikai hatalmasságok és a gazdagság törpüljön el a költészet mellett!” Azt is megmondja, miért:

Olcsón kapjon a nép, csak nekem a szőke Apollo
Castali forrásnál nyújtsa a telt poharat!

Az „Olcsón kapjon a nép” eredetije így szól: *Vilia miretur vulgus*, amelynek szó szerinti fordítása ez lehetne: „Az ócskaságokat csodálja a tömeg!”

A *vulgus* főnév ugyanis pejoratív értelmű: a köznépet, a tömeget jelenti. A hatalmat és a gazdagságot a költő átengedi a közönséges halandónak, a tömegnek. Ő másét kér Apollótól, a költészet istenétől: *Pocula Castalia plena ministret aqua* – „Castali forrásnál nyújtsa a telt poharat!” Magyarán szólva: adjon ihletet, hogy jó verseket tudjon írni.

Olyan verseket, amelyek költői hírnevet szereznek neki; a költői hírnév létrehozó oka pedig az, hogy sokan olvassák.

*Sustineamque coma metuentem frigora myrtum
Atque ita sollicito multus amante legar!*
(1, 15, 37–38)

Csak fejemet fagytól félő mirtusz koszorúzza,
S engemet olvasson, kit szerelem tüze bánt!

Már csak az a kérdés, hogyan értelmezhető a *metuentem frigora myrtum* – „fagytól félő koszorúmat.” A mirtusz csak meleg vidéken, a Földközi-tenger mellékén terem. A szótár szerint a *frigus* főnév

'fagyos vagy hideg fogadtatást' is jelenthet, s ez a jelentés itt helyénvaló. A fentiek értelmében a szóban forgó disztichon így is értelmezhető „S csak megtarthassam fagyos fogadtatástól féltő mirtuszkoszorúmat, és sokat olvasson engem az, akit a szerelem tüze bánt.” Ezen értelmezés után logikussá válik az elégiát lezáró utolsó négy sor:

Élőn rág az Irígység, ám megtorpan a sírnál:
És ami érdeme volt, úgy nyeri minden a bért.
Hogyha tehát magamat megemészt is végül a máglya,
Szellemem el nem enyész, és örök életet él.
(1, 15, 39–42)

5.

Összegezőképpen megállapíthatjuk, hogy Augustus császár Ovidiust már korábban száműzhetette volna első műve, az *Amores* elégiáinak szabados hangvétele és a bennük helytel-közzel megbúvó császárelenes kritika miatt, ha ez lett volna a költő száműzetésének legfőbb oka. Augustus azonban jóval később, Kr. u. 8-ban száműzte Ovidiust a Fekete-tenger partjára, Tomiba. Augustusnak ugyanis volt egy fiú unokája, Agrippa Pustumus, aki születésénél fogva számot tarthatott arra, hogy Augustus utódja legyen. De volt egy mostoha fia is, Tiberius, Augustus feleségének, Liviának a fia, aki szintén igényt tartott a trónra. Livia ezért rávette férjét, Augustust, hogy távolítsa el Agrippát. A császár Kr. u. 7-ben kitagadta és száműzte unokáját Sorrentóba, majd Planasia szigetére. Az eltávolítás indoka az volt, hogy Agrippa részt vett abban az összeesküvésben, amelyet a fiatalabb Iulia, Augustus unokája és férje Aemilius Paullus készített elő, hogy kiragadják a hatalmat az idős császár kezéből. Augustus felfedezte az összeesküvést, Paulust és Iuliát száműzte. Iulia bukása magával rántotta Ovidiust is, akit Augustus egy rendeletével Tomiba, a mai Constanzába száműzött.¹⁵ Bár sokan közben jártak érdekében, de eredménytelenül. Ott halt meg a korszak legnagyobb költője¹⁶ 17-ben vagy 18 elején.¹⁷ Emlékét egy nagyszerű szobor őrzi, amelyet egy Ferrari nevű olasz szobrász készített.¹⁸ Talapzatán a költő sírversének (*Tristia* 3, 3, 73–76) ez a négy sora áll: „Itt nyugszom, szerelemnek lágyszavu énekelője, / szellemem és művem hozta reám a halált; / és te, ki erre haladsz, ha szerettél bárkit a földön, / kívánd, Nasónak légyen könnyű a föld.” (Erdődy János fordítása).

15 Dietmar KIENAST, *Augustus: Prinzeps und Monarch*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1982, 120.

16 Niklas HOLZBERG, *Ovid: Dichter und Werk*, München, C. H. Beck, 1997, 11.

17 Hermann FRÄNKEL, *Ovid: A Poet between Two Worlds*, Berkeley, Los Angeles, University of California Press, 1969, 162.

18 *Ovidiana: Recherches sur Ovide*, Par N. I. HERESCU, Paris, Les Belles Lettres 1958. Címlapján Ovidius szobra, talapzatán ez a négy sor (*Tristia* 3, 3, 73–76): *Hic ego qui iaceo, tenerorum lusor amorum, / Ingenio perii Naso poeta meo. / At tibi qui transis ne sit grave, quisquis amasti, / Dicere: Nasonis molliter ossa cubent.*